

BETONOVÉ STAVBY STEVENA HOLLA

STEVEN HOLL'S CONCRETE BUILDINGS

Petr Šmídek

Tvorbu amerického architekta Stevena Holla (*1947 Bremerton, Washington, USA) lze jasně rozpoznat podle nepřehlédnutelného rukopisu. Na rozdíl od Franka Gehryho nebo Thoma Mayne však nespolehá pouze na formální stránku, ale pokaždé ve svých stavbách ukrývá příběh pevně spjatý s konkrétním místem obohacený špetkou spřízněného vědeckého nebo uměleckého oboru.

Works by the American architect Steven Holl (*1947 Bremerton, Washington, USA) are easily recognisable, his hand always shows up. Unlike Frank Gehry or Thom Mayne, he does not rely only on the formal appearance, his buildings always include a hidden story strongly connected with the given location and enriched by a tiny link with the related scientific or artistic domain.

1a

1b

Hollova kariéra započala v Manchesteru na západním pobřeží Spojených států, kde již jako malý kluk stavěl na zahradě svých rodičů různé přístřešky ze dřeva. Po dokončení studií architektury na univerzitě v nedalekém Seattlu se vypravil do Evropy, kde v Římě a Londýně sbíral další zkušenosti, aby si mohl v polovině 70. let otevřít na Manhattanu vlastní ateliér. Zpočátku architektonickou praxi doplňoval výukou na umělecké škole a publikační činností. Společně s Williamem Stoutem založil časopis Pamphlet Architecture, který se zaměřil na nerealizované a vizionářské projekty. Pozvolný start Hollovy kariéry byl důležitý nejen při hledání vlastního rukopisu, ale také pro načerpání dostatečných vědomostí z řady různých oborů. Do své newyorské kanceláře sídlící ve staré industriální budově ve čtvrti Chelsea přichází jako první brzy ráno, ještě než začnou vyzvánět telefony. Malý kroužkový skicář je Hollovým průvodcem, do něhož zachycuje aktuální myšlenky, ale často i nahodilé formy, z nichž se jen málokteré promění ve skutečné stavby. Tato terapie „malování vodou“ (Hollova kniha *Written in Water* z roku 2002) Hollovi pomáhá udržet si bystrou a zvědavou mysl. Způsobem práce připomíná slavného Le Corbusiera, který trávil dopoledne ve svém ateliéru na střeše bytového domu Immeuble Molitor, kde nechtěl být ve své umělecké meditaci nikým rušen, a teprve odpoledne přicházel do své architektonické kanceláře v bývalém klášterním ambitu na adrese Rue de Sévres 35. S Le Corbusierem jej rovněž pojí

2a

fascinace „barvou, světlem a časem“ (Hollova kniha *Color, Light, Time* z roku 2011), které mu pomáhají utvářet poetické prostory. Ruch velkoměsta a uspěchaná doba však Hollovi nenabízejí takové privilegium, jaké měl Le Corbusier před sto lety, ale přesto si každý den najde volnou chvíli, aby se mohl věnovat malbě akvarelů na malé čtvrtky o formátu 5 × 7" (vydané knižně v roce 2006 a 2011).

Začátky v USA

V 80. letech přišel Holl s vizionářským urbanismem, ale realizoval jen menší rodinné domy, které podobně jako většina rezidenční výstavby ve Spojených státech vycházely z dřevěného konstrukčního systému 2 × 4". Až u vily *Stretto* (1989 až 1991) v texaském Dallasu použil neomítané betonové tvárnice. Při jejím navrhování se nechal inspirovat partiturou Bély Bartóka (Sz. 106, BB 114 z roku 1936), kde je plynulý tok smyčců násilně přerušován údery bubnů. V tomto případě shluky not nahradil pevnými betonovými kvádry, nad nimiž „poskakují“ lehké přístřešky. Napodoboval tím i hráze na potoce protékajícím vedle vily. Promyšlený koncept se odrazil také v individuálním ztvárnění veškerého vnitřního vybavení.

Podobné štěstí na klienta měl Holl při navrhování kaple sv. Ignáce (1994 až 1997) (obr. 1) do kampusu své domovské univerzity v Seattlu, kde na obdélníkovém půdorysu vztyčil 21 prefabrikovaných železobetonových panelů, přičemž největší z panelů vážil 32 t. Z bronzových krytů montážních

2b

úchytů vznikl na fasádě kostela charakteristický dekorativní prvek. Do okrově zbarvené betonové krabice uzavřel sedm „světelných nádob“ vycházejících z Goethovy nauky o komplementárních barvách. Kromě mobiliáře a výplní otvorů navrhl také všechny liturgické předměty. Dodnes se jedná o nejucelenější Hollovu veřejně přístupnou stavbu, kde je na každém kroku patrná architektova osobní péče.

Realizace po celém světě

Na sklonku 90. let již měl Holl příležitost stavět doslova po celém světě. První vlaštvou byl obytný soubor *Nexus World* (1989 až 1992) v japonské Fukuocce (obr. 2),

1 Kaple sv. Ignáce, Seattle, USA, 1994–1997 (foto 2001)
 2 Bytový dům *Nexus World*, Fukuoka, Japonsko, 1989–1992 (foto 2012) 3 *Bellevue Art Museum*, Bellevue, USA, 1997–2001 (foto 2001)
 1 Chapel of St. Ignatius, Seattle, USA, 1994–1997 (photo 2001) 2 Apartment building *Nexus World*, Fukuoka, Japan, 1989–1992 (photo 2012) 3 *Bellevue Art Museum*, Bellevue, USA, 1997–2001 (photo 2001)

3

4a

4 Kiasma – muzeum současného umění, Helsinky, Finsko, 1992–1998 (foto 2007) 5 Heart – muzeum současného umění, Herning, Dánsko, 2005–2009 (foto 2012)
4 Kiasma Museum of Contemporary Art, Helsinki, Finland, 1992–1998 (photo 2007) 5 Heart – Museum of Contemporary Art, Herning, Denmark, 2005–2009 (photo 2012)

4b

5a

5b

kam jej společně s dalšími mladými architekty přizvala metabolistická legenda Arata Isozaki, aby vytvořili nové sídliště. Holl navrhl pětipodlažní objekt složený z pěti propojených křídel. Kromě vyřešení komplikované situace do návrhu rovněž začlenil tradiční japonský princip posuvných dveří fusuma. Většinu z 28 unikátních apartmánů orientoval do čtveřice vodou zaplněných nádvoří. Na fasádách z monolitického pohledového betonu je rozehrána mozaika různých okenních otvorů připomínající abstraktní mondrianovské kompozice. Obdobný princip propojených budov Holl uplatnil také u bytového komplexu Makuhari (1992 až 1996) v japonské Čibě a především o dekádu později u mrakodrapů Linked Hybrid (2003 až 2008) v Pekingu, kde všech osm výškových staveb propojuje stovky metrů dlouhá „nebeská promenáda“ doplněná o veřejné funkce včetně bazénu, tělocvičny, společenského sálu a kavárny. Areál se sedmi sty byty slouží 2 500 obyvatelům. Stovky geotermálních vrtů přispívají k tomu, že se objekt řadí mezi nejekologičtější obytné soubory na světě.

Hravé tvary a variabilní dispozice Hollových staveb nabízejí více způsobů užívání a především nezapomenutelné zážitky z návštěvy. V jeho případě je pravým cílem používání rozličných tvarů a materiálů ideální propletení idejí (intelektu) a smyslových fenoménů (citu). Tento fenomenologický přístup naplno zužitkoval při spolupráci s Juhani Pallasmou na vítězném návrhu muzea Kiasma (1992 až 1998) (obr. 4) v centru finských Helsinek, kde se „hmoty

muzea přirozeně proplétají s geometrií města i krajiny“. Každá fasáda má nejen odlišný vzhled, ale používá také jiný materiál. Do velkolepé vstupní haly Holl vtělil hlavní myšlenku o proplétání města s budovou. V úzkém sevření bíle natřených stěn z hrubě bedněného betonu probíhají rampy, lávky a schodiště, kam skrze mléčný strop dopadá rozptýlené světlo.

Holl má pravidelně příležitost navrhovat domy, v nichž se odehrávají kreativní činnosti. Jejich výstavba se řídí přesně danými pravidly, ale až zakomponování drobných výjimek z ní činí dílo hodné zapamatování. Skrze Hollovu architekturu tak umělecké školy, knihovny a kulturní centra získávají prostředí podporující kreativitu. Kromě jedinečného prostorového zážitku dokáže Holl uspokojit i další smysly. Z návštěvy muzea současného umění Heart (2005 až 2009) v dánském Herningu (obr. 5) si lze odnést nevšední haptický zážitek z betonových stěn, kde byly do bednění vložené textilní plachty a díky tomu působí bílé betonové stěny jako utkaný plášť. Spletitý půdorys muzea vypadá z ptáčích perspektiv jako bílá košile sušící se na zeleném trávníku. Textilní paralela není náhodná, neboť v sousedství leží několik manufaktur vyrábějících koberce.

Do muzea oceánu a surfování (2005 až 2011) ve francouzském letovisku Biarritz (obr. 6) je naopak zachycen nespoutaný mořský živel, který Hollova kancelář ve spolupráci s brazilskou umělkyní Solange Fabião vepsala do prohnutých betonových stropů připomínajících mořskou vlnu, na níž jako pěna spočívají zářivé krystaly skleněných pavilonů. Podzemní expozice zase navozuje atmosféru pod mořskou hladinou a zábavnou formou vysvětluje všechny fyzikální jevy odehrávající se v oceánu.

Holl kombinuje beton s ocelovými plechy nebo skleněnými panely, kde má každý materiál i svůj přenesený význam. Stejnou důležitost má i zpracování materiálu a jeho povrchová úprava, do níž vtiskuje hluboký ornament nebo dodává translucenci. Práci se „světelností a pórovitostí“ (Hollova kniha *Luminosity/Porosity* z roku 2006) nejlépe dokládají studentské koleje Simmons Hall (1999 až 2002) (obr. 7) v kampusu Massachusettského technologického institutu. Zatímco zastupitelé prestižní cambridgeské univerzity se soustředili především na správné fungování, tak Hollův ateliér chtěl primárně vytvořit místo podněcující studentský život. Pracoval přitom se vzájemně protichůdnými

6a

6b

prvky (pevná hmota × prázdno, neprůhlednost × transparence). Výsledné řešení vychází z metaforické interpretace houby, jejíž porézní struktura do sebe nasává světlo prostřednictvím řady nepravidelných otvorů vyřezaných do přísně čtvercového rastru studentských kolejí. V těchto dutinách se na mnoha výškových úrovních odehrává čilý život. Tyto organické prostory připomínající projekt Berlin Free Zone (1990) jeho celoživotního přítele Lebbeuse Woodse přirovnává Holl k plicím domu, které nejenže přispívají k osvětlení, ale také ke zlepšení přirozené cirkulace vzduchu uvnitř stavby. Pravidelný rastr obvodového pláště je složený z prefabrikovaných panelů. Odlévání nepravidelných vnitřních dutin by bylo jen těžko myslitelné bez použití betonu. V sousedství Simmons Hall se nachází slavná kolej Baker House (Alvar Aalto, 1946)

6 Muzeum oceánu a surfování, Biarritz, Francie, 2005–2011 (foto 2011)

6 Museum of Ocean and Surf, Biarritz, France, 2005–2011 (photo 2011)

potvrzující Koolhaasovu hypotézu o tom, že sny evropských modernistů mohly být naplněny až po 2. světové válce na americké půdě, čehož jsou nejlepšími příklady Miesův univerzitní kampus Illinoiského technologického institutu nebo Gropiova kancelář TAC. S příchodem nového milénia se na tento transoceánský trend navázalo a vize současných amerických architektů se nejčastěji realizují v Číně, kde nově vznikající milionové metropole usilují o získání identity prostřednictvím ikonických staveb, v čemž jim zahraniční architekti ochotně asistují. Rychlost, s jakou se v Číně staví, však neumožňuje věnovat detailům či materiálovému zpracování takovou pozornost,

7 Studentské koleje
Simmons Hall, Cambridge,
USA, 1999–2002 (foto 2011)
7 Simmons Hall Residence
at MIT, Cambridge, USA,
1999–2002 (photo 2011)

7a

jakou by si Hollova kancelář přála. S nadsázkou lze podotknout, že skici Hollových akvarelů ještě nestačí doschnout a v Číně už pro ně začínají budovat základy.

Hollova kancelář nepřichází jen s inovacemi stavebních prvků, ale nově nahlíží i na zažitou typologii jako v případě horizontálního mrakodrapu Vanke Center (2006 až 2010) v Šen-čenu, který připomíná letadlovou loď zakotvenou na souši. Stavba svými rozměry dokonce překonává ikonickou Empire State Building, ale na druhou stranu za pomoci ekologicky šetrných technologií úzce propojuje obří budovu s přílehlou krajinou. S obdobnou zodpovědností dokončuje Holl v Pekingu zdravotní centrum Cofco (2020 až dosud) nebo sídlo společnosti Cifi (2020 až dosud), kde mu opět beton napomáhá při realizaci konstrukčně odvážných a tvarově bohatých forem. Stejně aktivní zůstává Holl také na domovské půdě, kde nedávno dokončil městskou knihovnu Hunters Point (2019) v Queensu s nádherným výhledem na panorama Manhattanu, rozšířil Kennedyho centrum (2019) ve Washingtonu situované na břehu řeky Potomac o novou přístavbu s názvem Reach (více v článku na str. 44, pozn. red.) nebo rozšířil umělecké muzeum (Museum of Fine Arts, 2020) v Houstonu, které by rovněž nebylo myslitelné bez použití betonu.

7b

8a

8b

8c

Vedle velkých veřejných budov si Holl udržuje zvědavost a experimentálního ducha při realizaci drobných pavilonů na vlastním rozlehlém pozemku v sedmitisícovém městě Rhinebeck ležícím dvě hodiny jízdy autem severně od Manhattanu. Osmadvacetiakový les představuje pro Holla hřiště, kde podle jeho skic a za jeho finance postupně přibývají další pavilony, na nichž si ověřuje prostorové koncepty, které počítačové ani fyzické modely nedokáží nahradit. Současně tu pod širým nebem vzniká muzeum Hollovy architektury, kde se v poklidném prostředí údolí řeky Hudson pravidelně konají letní třítydenní architektonické kurzy, kam se mohou hlásit studenti z celého světa.

Steven Holl v České republice

V Čechách se zájemci o Hollovu architekturu zatím musí spokojit s komorní rekonstrukcí v zadním dvoře na pražském Josefově, kde Steven Holl společně s Marcelou Steinbachovou vytvořili pro Společnost Franze Kafky kulturní centrum (2005 až 2007). Památková ochrana však nedovolila větší zásahy, takže výsledná rekonstrukce spočívá jen v několika kusech autorského nábytku. Pokud byste si chtěli užít Hollovu stavbu všemi smysly, musíte se vypravit do vinařského městečka Langenlois na rakousko-českých hranicích, kde podle jeho

projektu vzniklo návštěvní centrum Loisium (2001 až 2003) (obr. 8), na něž navázalo lázeňské středisko (2001 až 2005) a na říjen 2021 je naplánováno otevření další části hotelu. Tyto vinařské stavby dokonale reprezentují Hollův fenomenologický přístup, kdy při vnímání architektury zapojujete všechny své smysly.

České prostředí se Hollovu stavby však již také brzy dočká, neboť se mu podařilo zvítězit v mezinárodní soutěži na Janáčkův koncertní sál (2018 až 2025) v Ostravě, který vznikne dostavbou sorelového Domu kultury (Jaroslav Fragner, 1956 až 1961). Návrh připomínající obří pouzdro na hudební nástroj bude uvnitř betonové skořápky opláštěné pozinkovaným plechem ukrývat sál s jedinečnou možností denního osvětlení a výhledem z foyer do přilehlého sadu Dr. Milady Horákové (více v článku na str. 27, pozn. red.). Tento projekt bude s mnoha dalšími představen v ostravské Galerii výtvarného umění, kam letos na podzim doputuje Hollova výstava s názvem Making Architecture.

8 Vinařské centrum a hotel Loisium, Langenlois, Rakousko, 2001–2005 (foto 2008 a 2015)

8 Loisium Wine & Spa Resort, Langenlois, Austria, 2001–2005 (photo 2008 and 2015)

Fotografie: 1, 2, 4, 5, 6, 8 – Petr Šmídek, 3 – Paul Warchol (source Steven Holl Architects), 7 – Petr Kratochvíl

MgA. Ing. arch. Petr Šmídek, Ph.D.
Archiweb, s. r. o.
smidek@archiweb.cz